

משנה מסכת סוכה הקדמה לפרקים ג' – ד'

נושאי הפרק

1. **לולב:** 1. המקור בתורה: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל".
 2. לולב גזול: מהמילה "לכם" לומדים משלכם דהיינו שלולב גזול פסול (ואפילו אם כבר התייאשו הבעלים פסול כי זו מצווה הבאה בעבירה) ומי שאין לו לולב, חברו נותן לו את לולבו במתנה עמ"נ להחזיר.
 3. המילה "כפת" נכתבה בכתיב חסר ומכך לומדים שלוקחים לולב אחד.
 4. מכיוון שבפסוק כתוב "הדר" לומדים שכל דבר שהוא לא הדר (יופי) הרי הוא פסול. לדוגמא: יבש/נקטם ראשו/נפרצו עליו וכדו'.
 5. גובה ארבעת המינים הוא ג' טפחים, ומכיוון שעיקר מצוות הנענוע היא בלולב, אם הלולב היה בגובה ג' טפחים אז לא היה ניכר נענועו, ולכן צריך שהלולב היה יהיה בגובה טפח אחד יותר משאר המינים, דהיינו ד' טפחים.
 6. נחלקו תנאים במשנתנו (ג', ח') האם יש מצווה מהתורה לאגוד לולב. רבי יהודה לומד גזירה שווה שנאמר כאן "ולקחתם לכם" ונאמר שם "ולקחתם אגודת אזוב" כמו ששם מצווה באגד כך כאן מצווה באגד. ומכיוון שמצווה לאגוד את הלולב, אינו אוגדו אלא במינו שאל"כ נמצא מוסיף מין חמישי לארבעת המינים. אך לשיטת רבי מאיר אין מצוות אגד בלולב ולכן אם רוצה יכול לאגדו אפילו בחבל.
 7. יש מצווה מיוחדת להחליף מידי יום את המים שבהם הלולב מונח בכדי שיהיה "הדר". אבל ביו"ט אסור להחליף מים, מכיוון שזה דומה לתיקון כלי אלא מותר רק להוסיף מים, ובשבת אסור אפילו להוסיף מים ומותר רק להחזיר למים שמהם נלקח.
 8. בשמיטה אסור לעשות סחורה בפירות שביעית שנאמר "והיה לכם לאכלה" ודורשים מכך "לאכלה ולא לסחורה" בלולב אין קדושת שביעית משום שהוא כעץ סתם, אבל באתרוג יש קדושת שביעית, ולכן אדם שקונה אתרוג בשביעית מעם הארץ החשוד שעושה סחורה בפירות שביעית, יכול לקנות ממנו לולב ללא חשש (כי בלולב אין קדושת שביעית) אבל את האתרוג יבקש שיביא לו במתנה. ואם אינו מוכן, יכול לקנות את האתרוג בהבלעה, דהיינו שיוסיף לו כסף על דמי הלולב תמורת האתרוג שאותו יקבל במתנה.
 - לולב של אשירה (אילן הנעבד לע"ז) או של עיר הנידחת (עיר שהדיחו את רוב תושביה לעבוד ע"ז) הוא פסול, מכיוון שדין אשירה ועיר הנידחת הוא שריפה, לכן למרות שעדיין לא שרפו את האשירה ואת העיר הנידחת הרי זה כאילו כבר שרפום ונשרף גם הלולב ואין בו שיעור של ד' טפחים כנדרש.
- הדס:** 1. גם ההדס צריך להיות "הדר" ולכן הדס יבש או שראשו קטום או שענביו מרובות מעליו (והם בצבע אדום/שחור) פסול אבל אם הענבים שעליו בצבע העלים (ירוק) אז כשר כי זהו מין ההדס. אם רוצה יכול למעט בערב יום טוב את הענבים ויהיו ההדסים כשרים אבל ביו"ט אין ממעטים את הענבים שה"ז כמתקן כלי. לרבי טרפון לא צריך "הדר" בהדסים (כי עליו של ההדס מחפים את גזעו ואין ניכר שהוא קטום שלא כאתרוג ולולב) ולכן אפילו אם כל שלושת ההדסים הם קטומים הרי הם כשרים. אך לרבי עקיבא ורבי ישמעאל ההדסים צריכים להיות שלמים ולא קטומים.

2. מספר ההדסים: נאמר בתורה: "ענף עץ עבות", ומריבוי שלושת המילים לומדים שצריך לקחת שלושה הדסים זו שיטת רבי טרפון וכך סבר בתחילה רבי ישמעאל, אבל לרבי עקיבא לוקחים הדס אחד וערבה אחת כשם שלוקחים לולב אחד ואתרוג אחד (ואף רבי ישמעאל חזר בו וסובר שלוקחים רק הדס אחד) והלכה כרבי טרפון.

ערבה: 1. גם הערבה צריכה להיות "הדר" ולכן אם היא יבשה או שנקטם ראשה או שנפרצו (נשרו) עליה היא פסולה אבל אם היא רק כמושה (שנבלה מעט אבל אינה נפרכת בציפורן) או שנפלו קצת מעליה הרי היא כשרה.

2. ערבה בדר"כ גדלה בנחל ולכן כתבה התורה "ערבי נחל" אבל אין חיוב לקחת דווקא ערבות הגדלות בנחל ויכול לקחת גם ערבות הגדלות בבעל (שדה).

3. יש סוג עץ הדומה לערבה הנקרא צפצפה והוא פסול למצוות ערבה. וג' הבדלים יש בין ערבה לצפצפה. ערבה: קנה שלה אדום, והעלה משוך, ופיה חלק. צפצפה: קנה שלה חום, והעלה עגול, ופיה משונן כמסור.

4. מכך שנאמר בתורה "ערבי נחל" בלשון רבים לומדים שלוקחים ב' ערבות (שמייעוט רבים – 2) אבל חכמים לומדים מכך דרשה נוספת, שיש עוד מצווה מיוחדת בערבה חוץ ממצוותה בארבעת המינים. והיא להקיף את המזבח בערבה כל שבעת הימים וזו הלכה למשה מסיני. הצדוקים לא הודו במצווה זו, ולהוציא מליבם של צדוקים קבעו חכמים את עיקר מצוות הערבה ליום השביעי, דהיינו שאם חל יום השביעי של סוכות בשבת, אז הוא דוחה שבת בבית המקדש. היו הולכים למקום ששמו "מוצא" ומדוע נקרא כך? מפני שהיו מוציאים ופוטרים את בני העיר מתשלום מס למלך מפני הערבות שהיו לוקחים משם, והיו נוטלים משם מורביות (ענפים גדולים באורך עשר אמות). כל יום היו מקיפים את המזבח פעם אחת וביום השביעי היו מקיפים שבע פעמים, ואח"כ היו זוקפים את הערבות בצידי המזבח. המזבח היה בגובה עשר אמות והערבות בגובה אחת עשרה אמה ונמצא שהיו כפופים ע"ג המזבח אמה אחת. למרות שמצוות ערבה דוחה שבת ביום השביעי אבל היא אינה דוחה איסור הוצאה מרשות לרשות ושאר איסורי שבת ולכן בשבת א"א לקטוף את המורביות, אלא היו מלקטים אותם מערב שבת ומניחים אותם בביהמ"ק בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו. רבי יוחנן בן ברוקה חולק על דרשה זו של "ערבי נחל" ומהמילה "ערבי נחל" הוא לומד כפשוטו שצריך לקחת ב' ערבות למצוות לולב. והוא סובר שבביהמ"ק לא היו מקיפים את המזבח בערבה אלא בחריות (ענפים) של דקל. ומדוע דווקא בשל דקל? מפני שהוא סובר שיש אם למקרא ונאמר בתורה "כפת תמרים" בלשון רבים, אחד למצוות לולב ואחד למזבח. ואילו חכמים סוברים שיש אם למסורת וכתוב בתורה "כפת" בלשון יחיד, דהיינו רק ללולב.

אתרוג: 1. נאמר בתורה "פרי עץ הדר", ודרשו זאת על אתרוג. מדוע דווקא על אתרוג? מפני שהוא פרי שדר באילנו משנה לשנה. אתרוג צריך להיות "הדר" ולכן אתרוג שהוא יבש או שנטלה פטמתו, נקלף, נסדק, פסול.

2. אתרוג שיש בו חזזית (חברבורות) על מיעוטו כשר אבל על רובו פסול. ומה שאמרנו על מיעוטו כשר זהו דווקא אם החברבורות כולן במקום אחד, אבל אם יש בו חברבורות (ואפילו על מיעוטו) בכמה מקומות – זה אתרוג מנומר ופסול. וכל מה שאמרנו הוא דווקא בשני שלישי התחתונים אבל בשליש העליון פסול אפילו במקצתו.

3. אתרוג שיש בו נקב: כשהנקב מפולש (מצד לצד) פסול אפילו אם לא חסר בו כלום. כשהנקב לא מפולש אם חסר בו אפילו כל – שהוא פסול (למרות שאינו מפולש). וגם אם אינו מפולש ולא חסר בו כלום אבל רחב כאיסר (מטבע) פסול.

4. אתרוג של ערלה: פירות של ערלה אסורים בהנאה, והרי כבר נאמר "ולקחתם לכם" דהיינו שיהיה לכם היתר אכילה, ומכיוון שאין בפירות ערלה "היתר אכילה" לכן פסול.

5. אתרוג של תרומה טמאה: תרומה טמאה פסולה בהנאה ולכן הדין והטעם כנ"ל.

6. אתרוג של תרומה טהורה: ישנם ז' משקין המכשירין לקבלת טומאה. וסימנך: י"ד שח"ט ד"ס. יין, דבש, שמן, חלב, טל, שמן, דבש. אם אחד מז' המשקין הללו נגע באוכלין ומשקין, ואח"כ נגע בהם נבלת אחד משמונה שרצים האמורים בתורה הרי הם טמאים. אסור להכשיר פירות קדושים (תרומה או מעשר שני) לקבל טומאה, ולכן

אסור לכתחילה ליטול אתרוג של תרומה טהורה, מפני שנטלו יחד עם הלולב הלח ויתכן שהמים מהלולב ירדו על האתרוג ויכשירוהו לקבל טומאה, אבל בדיעבד אם נטל יצא, מכיוון שיש בו "היתר אכילה" לכהן.

7. אתרוג של מעשר שני: לכתחילה הדין והטעם כנ"ל ובדיעבד אם נטל בירושלים יצא שהרי יש "היתר אכילה" לפירות של מעשר שני בירושלים, אבל חוץ לירושלים – אף בדיעבד לא יצא, שהרי אין בהם "היתר אכילה" (כי צריך להעלותם לירושלים או לכה"פ לחללן על מעות).

8. אתרוג של דמאי: דמאי = פירות שנלקחו מעם הארץ שספק אם מעושרות או לא, והם מלשון מאי (מה הם?) פירות של דמאי אסורים באכילה, ומותרים רק לעניים. לב"ש אתרוג של דמאי פסול, שהרי הוא אסור באכילה (ונאמר "ולקחתם לכם") ולב"ה כשר שהרי יש בו "היתר אכילה" לעניים.

9. אתרוג הכושי הגדל בארץ כוש כשר כי שם זהו דרכו לגדול כך. הגדל בשאר ארצות: פסול שהוא שונה מהרגיל.
10. אתרוג הירוק ככרתי (עשבי השדה – ירוק כהה) רבי יהודה פוסל משום שסובר שעדיין לא נגמר בישול הפרי, ורבי מאיר מכשיר (משום שסובר שהגיע לגמר בישול).

11. אתרוג הקטן: שיעורו לר"מ כאגוז ולר"י כביצה ונחלקו בגמר בישול הפרי.

12. אתרוג הגדול: לר"י כדי שיאחו שנים בידו אחת, משום שפעמים שמביאים לו את הלולב ושאר המינים ביד שמאל ואת האתרוג ביד ימין, ורוצה להחליפם מיד ליד כדין, ואם יהיה האתרוג גדול מידי, אז הוא יכול ליפול ולהיפסל. ולרבי יוסי אין שיעור לאתרוג הגדול ואפילו עד כדי שיאחו אחד בשני ידיו, (ובירושלמי מביא מעשה בשם רבי יוסי שאמר לחכמים שראה פעם את רבי עקיבא בא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו (מחמת רוב גודלו) אך חכמים השיבו לו משם ראייה? אף הם אמרו שאם כך היה נוהג לא קיים את המצווה כהלכתה).

ארבעת המינים: 1. בזמן שביהמ"ק היה קיים, היה לולב ניטל במקדש (ירושלים) שבעת ימים מכיוון שנאמר ושמחתם לפני ד' אלוהיכם שבעת ימים ובמדינה (חוץ לירושלים) רק יום אחד. אבל אינו דוחה שבת אלא ביום הראשון שכן נאמר "ולקחתם לכם ביום הראשון" וכו'... לאחר שחרב בית המקדש התקינו שלא יהא ניטל בשבת אפילו ביום הראשון גזירה שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר (כשם גזרו גזירה זו בשופר או במגילה). וכן התקין רבן יוחנן בן זכאי לאחר חורבן הבית שיהיו נוטלים את הלולב שבעה ימים זכר למקדש.

2. המצווה היא כל היום, ולכן מי שלא נטל בשחרית יטול אפילו בין הערביים. ומי שהיא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול, והגיע לביתו ושכח ליטול, וכבר התחיל את סעודתו – צריך להפסיק אף באמצע אכילתו כדי ליטול.

3. את ארבעת המינים מנענעים בצורה של מעלה מטה, הולכה הבאה. הולכה הבאה: כדי לעצור רוחות רעות. מעלה מטה: כדי לעצור גשמים וטללים רעים.

4. כשחל להיות יום ראשון של החג בשבת היו מוליכים כל העם את לולביהם לביהכ"נ מבעוד יום ולמחרת כל אחד מכיר את שלו ונוטלו. ובביהמ"ק היו בתחילה מביאים את לולביהם מבעוד יום ומניחים אותם על גב האצטבא (ספסלים שהיו בעזרה) והזקנים מניחים בלשכה, ולמחרת באים והיו אומרים "כל מי שמגיע לולבי בידו – הרי הוא לו במתנה" (שהרי אין יוצאים בלולב שאינו שלו שנא' "ולקחתם לכם" – משלכם). והיו זורקים לפניהם את הלולבים והיו מכים זה את זה עד שבאו לידי סכנה. כשראו כך, התקינו שכל אחד יטול בביתו.

הלל: 1. כל שמונת הימים של סוכות ושמיני עצרת יש מצווה לגמור את ההלל.

2. מנהגם היה שהחזן היה מוציא בקריאת ההלל אף את הבקיאים בקריאתו, והיו הקהל עונים בסיום כל קטע "הללויה". אבל אדם שלא היה יודע לקרוא, והיו אישה עבד או קטן מקריאים אותו, הם אינם יכולים להוציא אותו יד"ח שהרי הם פטורים מקריאת ההלל (כי זו מצוות עשה שהזמן גרמא) ומי שאינו חייב בדבר כל – שהוא אינו יכול להוציא אחרים יד"ח, ולכן הוא חייב לחזור אחריהם מילה במילה אחרי מה שהם אומרים, ותהיה לו קללה על מה שהוא לא למד לקרוא.

3. "כל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתן", ולכן הברכה שלפני ההלל היא חובה ואינה תלויה במנהג. אבל הברכה שלאחר ההלל הכל יעשה לפי מנהג המקום. אם נהגו לברך אחריו – יברך, ואם נהגו שלא לברך אחריו – אינו מברך. וכן יש מקומות שנהגו לכפול את הפסוקים מ"אודך כי עניתני" עד סוף ההלל, יכפול אף הוא. ובמקום שלא נהגו לכפול – לא יכפול.

ניסוך המים: 1. דרשו חז"ל רמז לניסוך המים מן התורה: שנאמר בעניין סוכות "כמשפטים" במקום "כמשפט" הרי לנו מ', וכן "ונסכיה" במקום "ונסכה" הרי לנו י' ונסכיהם במקום "ונסכיה" הרי לנו מ' – מים. הצדוקים אינם מודים במצווה זו ולכן התקינו חז"ל שתהא מצווה זו נוהגת בהידור רב להוציא מליבן של צדוקים.

היו לוקחים כל שבעת הימים צלוחית של זהב שבה שלושה לוגים ולשיטת רבי יהודה לוג אחד, והיו ממלאים מים מן השילוח. לרבי יהודה היתה מצווה זו נוהגת אף בשמיני עצרת. שער מיוחד היה בעזרה שנקרא "שער המים" על שם שממנו היו נכנסים משאיבת המים עבור ניסוך המים. כשהגיעו לשער זה תקעו והריעו ותקעו לששון ושמחה (שנאמר "ושאבתם מים בששון"). הגיע למזבח עלה בכבש, ופנה לשמאלו (שלא כתמיד שפונה לימינו¹) והיו שם שני ספלים של כסף, ולרבי יהודה הם היו של סיד והיו מושחרים מפני היין² ומנוקבים בשני חורים. של יין עבה ושל מים דק, בכדי שיהיו כלים בבת אחת. למנסך היו אומרים הגבה ירך, מפני מעשה שהיה בצדוקי שניסך ע"ג רגליו.

עניינים שונים: 1. תקנה נוספת שעשה רבן יוחנן בן זכאי: שיהיה יום הנף כולו אסור. נאמר: "וְלַחֵם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הַבֵּיאוֹת אֶת קַרְבֵּן אֱלֹהֵיכֶם". בזמן שביהמ"ק היה קיים היה אסור לאכול מהתבואה החדשה של השנה עד שמניפים ומקריבים את העומר בט"ז בניסן, ואז הותרה התבואה החדשה באכילה. לאחר שחרב הבית היה מותר לאכול מהתבואה החדשה כבר מהבוקר של "יום הנף" (ט"ז בניסן). אסר ריב"ז את כל יום הנף באכילת התבואה החדשה מפני שבמהרה יבנה המקדש ואז יהיה אסור לאכול מהתבואה החדשה עד לאחר הקרבת העומר, אבל האנשים יאמרו בשנה שעברה אכלנו כבר מהבוקר, אז גם עכשיו נאכל מהבוקר, ונמצא שיאכלו לפני הקרבת העומר, ולכן התקין שיום הנף יהיה כולו אסור.

¹ ג' פעמים בלבד היה פונה לשמאלו: בניסוך המים ובניסוך היין שנאמר "תמימים יהיו לכם ונסכיהם" ומכך לומדים שאף הנסכים צריכים להיות תמימים, וכדי שעשן עצי המערכה לא יקלקל את הנסכים ע"כ פנה לשמאלו. וכן בעולת העוף פנה לשמאלו כדי שלא ימות העוף מהעשן.

² שניהם היו מושחרים, מפני שפעמים שפך של יין בשל מים.